

Sihitis eesti (õigus)keeles¹

Tiina Leemets

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

Objekt ja selle õigekeelsus on kõige keerulisem ala eesti grammatikas.
Johannes Aavik, „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“, 1936

Sihitise ehk objekti kasutus õiguskeeles ei pruugiks erineda üldkeele sihitise tavadest. Õigustekstides kohtab tüüpilisi tegusõnu ning *da-* ja *ma-*tegevusnimega ühendeid, samuti pikki lauseid, kus võib olla mitu sihitist eri käänetes. Artikli näited on saadud õigustekstide toimetajatelt, mõni ka Eesti Keele Instituudi (EKI) keelenõuandest. Emakeelsel kõnelejal on käände valik enamasti vaistlik; küsimused näitavad ühtlasi, millal võib vaist hätta jätta või isikuti erineda.

I. Osa- ja täissihitis

Põhireeglid

Osastavas käändes osasihitis on peamine sihitise liik. Omastavas või nimetavas käändes täissihitise kasutamiseks peavad olema korraga täidetud neli tingimust:

- 1) lause on jaatav: *isa viib lapse kooli* (vrd eitus: *isa ei vii last kooli*);
- 2) tegevus on jõudnud või jõuab tulemuseni: *isa viib lapse kooli*, kus olevik väljendab tulevikus tulemuseni jõudvat tegevust (vrd olevik väljendab käimas olevat tegevust: *isa viib last kooli*);
- 3) sihitis väljendab piiritletud tervikut: *isa viib lapse kooli* (vrd määramata kogus: *laps viib sünnipäeval kompvekke kooli*);
- 4) tegusõna, mille juurde sihitis kuulub, on aspekt- või perfektiivverb: *isa viib lapse kooli* (vrd kuigi lause on jaatav, sihitis tervik ja tegevus saab jõuda tulemuseni: *isa juhendab last, kuidas kooli minna*).

Aspektverbid võimaldavad osa- ja täissihitise vaheldust eespool mainitud tingimustel: *teeme kodus remonti* (kestev tegevus) – *teeme kodus remondi* (tulemuslik tegevus); *osta homseks leiba* (määramata kogus) – *osta homseks leib* (tervik) – *ära osta leiba* (eitus).

Perfektiivverbid võimaldavad jaatavas lauses enamasti ainult täissihitist: *kaotasin võtme, saavutati kokkulepe, politsei algatas juurdlust*. Eitavas lauses on osasihitis, samuti mõnes lõpetamatust näitavas kontekstis: *kokkulepet ei saavutatud, ta kaotab kogu aeg võtmeid*.

Partitiivverbid võimaldavad enamasti ainult osasihitist ka jaatuse ja terviksihitise, isegi tulemusliku tegevuse korral: *poiss õppis luuletust, aitasin sõpra, olen raamatut lugenud ja uut filmi näinud, politsei alustas juurdlust*.

¹ Artikkel põhineb 4. novembril 2022. a õiguskeelepäeval peetud ettekandel.

Liigiinfot saab eelkõige keeleõppija otsida EKI sihitisesõnastikust² (käändeküsimused ja näited) ja ühendsõnastikust³ (silt *mida** või *keda/mida** tähistab partitiivverbe, *mida* ~ *keda/mida* aspektverbe). Sihitisesõnastik on aga piiratud mahuga ning pidevalt täiendatavas ühendsõnastikus ei ole 2023. a seisuga andmeid kõigi verbide kohta. Põhjalikumaid selgitusi verbide olemuse kohta leiab teaduskirjandusest.⁴

Puhtaid partitiivverbe on vähem kui nn nõrku partitiivverbe, mille korral täissihitis on võimalik:

- 1) lähtekohta, sihtkohta, eesmärki, tulemust väljendava määrusega: *poiss õppis luuletuse õpikust, aitasin sõbra püsti*;
- 2) piiritleva täiendiga: *poiss õppis ühe luuletuse, ilusa luuletuse*;
- 3) ühend- ja väljendtegasõnadega: *poiss õppis luuletuse pähe, olen raamatu läbi lugenud*;
- 4) abimäärsõnaga *ära*: *poiss õppis luuletuse ära, olen uue filmi ära näinud* (*ära* lisamisel ongi võimalik ainult täissihitis);
- 5) mõnes lõpetatust näitavas kontekstis: *poiss oli [tunniks, aktuseks] õppinud luuletuse*.

Lõpetatust näitava konteksti taju on ilmselt subjektiivne ning viimases punktis on nõrga partitiivverbi ja aspektverbi piir üsna hägus.

Ühe ja sama tegusõna puhul võib sihitise kasutus erineda tähenduse kaupa. Näiteks *arvestama* tähenduses 'arvesse võtma' nõuab osasihitist (*peame arvestama võimalusi, ettepanekuid, hinda*), tähenduses 'ametlikult registreerima, sooritamaks pidama' võimaldab täissihitist (*kohtunikud arvestasid võistlejale kaotuse*).

Küsimusi ja vastuseid

Täis- või osasihitise valikul ei ole harilikult raskusi jaatava ja eitava lause äratundmisega, küll aga muude tingimuste tajumisega. Täissihitise kasutamiseks peavad olema piiritletud mõlemad, nii tegevus kui ka objektiese (põhireeglid 2 ja 3). Valik võib mõnikord filosoofiasse kalduda, keelenõuandja saab olukorda tundmata üksnes vastata küsimusele küsimusega. Kirjutaja võiks suuta otsustada ja toimetaja autoriga kokku leppida, kumb variant on tõene või tõenäolisem ning kas võimalik tõlgenduserinevus on oluline.

N(äide). Teatud tüüpi õhuke riik võib sünnitada paksu nahaga **kodanikud/kodanikke**.⁵

V(astus). Nimetav viitab kõigile riigi kodanikele, osastav määramata hulgale.

N. Asjakohane riigiasutus korraldab meetmete pakkumist koostöös KOV-i üksustega, kaasates vajaduse korral isiku **lähedasi/lähedased**.

² <https://www.eki.ee/dict/asp/>

³ <https://sonaveeb.ee/>

⁴ Nt **M. Erelt** jt. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Toim. M. Erelt, T. Erelt, H. Saari, Ü. Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1993, lk 49–51; **H. Metslang**. Sihitis. – Eesti keele süntaks. Toim. M. Erelt ja H. Metslang. Eesti keele varamu III. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus, 2017, lk 264–265; **N. Vaiss**. Kogesin *vapustust* või *vapustuse*? Sihilised verbid valikute ees. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 16. Toim. M. Langemets, M-M. Linkgreim, H. Metslang ja D. P. Ogren. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika ühing, 2020, lk 241–261.

⁵ Kaldkriips eraldab kõigis näidetes küsitud variante, tilde võrdseid variante.

V. Lähedasi saab kindlasti kaasata (määramata hulga, teadmata tulemusega). Kui lähedased on selles olukorras määratletud isikud, kes kõik tulemuslikult kaasatakse, on võimalik täissihitis.

N. Taustakontrolli käigus tehakse **päringuid/päringud** karistusregistrisse.

V. Kas taustakontrolli käigus on ette nähtud kindlad päringud või on nende arv juhuslik? Kas tähtis on protsess või tulemus?

N. Rikkumise, sealhulgas keelatud teo toimepanemise tuvastamise õiguspärasust ja rikkumise eest määratava trahvi õiguspärasust hinnates teostab kohus **täiemahulist kontrolli / täiemahulise kontrolli**.

V. Kas täiend *täiemahuline* võiks viidata tervikule ja kallutada täissihitise poole? Kas oluline on kontrolli lõpetatus või kohtu pidev tegevus hindamise ajal?

N. Vajaduse korral küsib Kaitseministeerium või tema volitatud isik haua tähistamiseks, sealhulgas hauamonumendi või mälestustahvli paigaldamiseks, sõjahaudade komisjoni **arvamust/arvamuse**.

V. Kas täissihitis võib viidata arvamusele kui kirjale või dokumendile, mille saab tervikuna lõplikult omandada?

N. .. [piiratud asjaõiguse ruumiline asukoht] ei sõltu ühest kindlast ruumiobjektist, mistõttu tuleb kitsenduste väljaselgitamise **definitiooni/definitioon** korrastada.

V. Siingi oleneb otsus sellest, kas definitiooni korrastamine on osaline või täielik ja lõplik.

N. Alates [kindlast ajast] loetakse töötule sobivaks **tööd/töö**, mis vastab käesoleva paragrahvi lõikele 1.

V. Kas sobivaks lugemine on nimetatud ajal algav kestev tegevus või nimetatud ajaks sooritatud tulemuslik tegu? Võimalik tõlgenduserinevus ei tundu siin tingimata oluline.

N. Laskespordiklubi säilitab käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud **andmed/andmeid** järgmiselt: ..

Loetletud teenistuskohal töötanud isikute **arhiivikaust/arhiivikausta** säilitatakse 5 aastat ja juurdepääs selles säilitatud teabele antakse kantsleri loal.

V. Kas säilitamine on tulemuslik tegu (= allesjätmine) või protsess (= hoidmine)? Teises näites väljendub ka ajutine tulemus.

Kui tegevuse tulemus on ajutine, võib tegevust pidada nii tulemuslikuks kui ka mittetulemuslikuks ning kasutada nii täis- kui ka osasihitist.⁶ Korduvalt on küsitud volitamise kohta – tulemus on üldjuhul ajutine, niisiis saab volitada *kedagi* või *kellegi* näiteks ennast koosolekul esindama.

⁶ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Tallinn: EKSA, 2020, lk 422.

N. MTA-st küsiti X-i **tuludeklaratsioone/tuludeklaratsioonid**.

V. Kas tulemus võib olla ajutine (küsimisi tutvumiseks ja tagastati MTA-le)? Sel juhul sobivad mõlemad sihitised.

Täis- ja osasihitise võimalikku tõlgenduserinevust ei ole oluliseks peetud ka soovimist, tahtmist või kavatsemist väljendavate verbide (*jõudma, kavatsema, laskma, lubama, soovima, suutma, tahtma, tohtima* jt) + *da*-tegevusnime puhul.⁷ Peale soovi ja kavatsuse on loetelus võimalust väljendavaid verbe.

Näiteid õigustekstidest

- **Uuringut ~ uuring** kavandatakse teha ainult Eestis.
- **Riigile kuuluvat vallasvara ~ riigile kuuluva vallasvara** võib võõrandada § 24 lõike 1 punktides 3–5 nimetatud juhtudel riigivara valitseja otsusel ja **riigile kuuluvat kinnisvara ~ riigile kuuluva kinnisvara** võib võõrandada § 36 lõikes 2 nimetatud komisjoni otsusel.
- Ressursimahuka koolituse kohaldamiseks on võimalik arvestada ja sisse nõuda vaid **neid kulusid ~ need kulud**, mida kannab asutus, kus ametnik teenistuses on.

Verbi tüübiga seotud küsimusi

Küsitud on *omama* ja *sisaldama* kohta. [*Keegi*] *omab kodakondsuse, invaliidsusgrupi* asemel oleks korrektne *omab kodakondsust, invaliidsusgruppi* (*omama* on partitiivverb). Et neis näidetes ei ole jutt omandist, saab soovitada ümbersõnastust: [*kellelgi*] *on kodakondsus, invaliidsusgrupp*.

Seisundiverbidega kasutatakse harilikult osasihitist. Nende hulka kuuluv *sisaldama* on üks väheseid, mille puhul on peetud võimalikuks selguse huvides toonitada täielikkust täissihitisega. Niisiis *aruanne sisaldab andmeid kaitsekulutuste kohta* (täielikkus ei selgu) ~ *aruanne sisaldab kõiki andmeid ~ kõik andmed ~ andmed kaitsekulutuste kohta* (täielikkus on väljendatud).⁸

N. Pildistasin kindlustuse jaoks **autosid/autod**.

V. Võib mõista küsija soovi väljendada tegevuse tulemuslikkust. Siiski on *pildistama* partitiivverb, ehkki nõrk partitiivverb, näiteks on võimalik piiritleva täiendiga täissihitis *pildistasin pika fotoseeria*. Lõpetatust saaks näidata ümbersõnastusega, nt *tegin kindlustuse jaoks autodest pildi v pildid*.

N. Vahendaja on kohustatud hoidma saladuses talle seoses vahendusmenetlusega teatavaks saanud **asjaolusid/asjaolud**.

Ohvriabi vahetult osutavad isikud ja käesoleva seaduse § 10 alusel infot saanud isikud peavad hoidma konfidentsiaalsena neile ohvriabi osutamisel teatavaks saanud **andmeid/andmed** ohvri ja juhtunuga vahetult seotud isikute kohta ..

⁷ Sealsamas, lk 423.

⁸ Sealsamas, lk 422.

V. *Hoidma* on nõrk partitiivverb. Mõlemas näites on tulemust väljendav määrus, mis võimaldab ka täissihitist (vrd sihitisesõnastiku näited *spiooni identiteet/identiteeti hoiti saladuses; korralik kreem hoiab naha/nahka niiskena*).

II. Täissihitise kääne

Põhireeglid

Täissihitise põhikääne on omastav. Nimetava kasutamiseks peab olema täidetud vähemalt üks neljast tingimusest:

- 1) sihitis on vormilt või sisult mitmuslik: *isa viib lapsed kooli, viib kaks last kooli*;
- 2) öeldis on umbisikuline: *laps viiakse kooli, laps viidi kooli, laps on kooli viidud*;
- 3) öeldis väljendab käsku (palvet, ettepanekut): *vii laps kooli, isa viigu laps kooli, panen ette laps kooli viia*;
- 4) sihitis laiendab *da*-tegevusnime, mis ise ei ole sihitis: *isa kohus oli laps kooli viia* (*viia* on alus), *õpilane läks kooli kavatsusega teha eksam* (*teha* on järeltäiend) – vrd *isa lubas lapse kooli viia* (*viia* on sihitis).

Enamik täissihitise käände küsimusi puudutab *da*-tegevusnime sisaldavaid lauseid, kus sihitis ei laienda öeldist, vaid teisi lauseliikmeid.

N. *Muudatus annab võimaluse mõjuval põhjusel, kui nt riigil tekib ressursipuudus või ei ole võimalik tagada asja lahendamist kohtus, peatada kohtuasja menetluse/menetlus*.

V. Lihtsustatud lause: *muudatus annab võimaluse peatada menetlus* (*annab* – öeldis, *võimaluse* – öeldise juurde kuuluv sihitis, *peatada* – sihitise järeltäiend, *menetlus* – täiendiks oleva *da*-tegevusnime juurde kuuluv sihitis). Sama sisuga, aga teise struktuuriga on lause *muudatus võimaldab* (öeldis) *peatada* (sihitis) *menetluse* (sihitis).

Käsk ja käsu refereering

Käskivas kõneviisis väljendatakse nii käsku kui ka palvet, soovitusi ja ettepanekut. Peale käskiva ja mõõnva kõneviisi (*andke talle uksekaart; vastuvõtja andku talle uksekaart*) loetakse sihitise valikul käsuks verbe *käskima, paluma, soovitama, ette panema* oleviku 1. pöördes, millele järgneb oodatavat tegevust väljendava verbi *da*-tegevusnimi: *palume anda talle uksekaart, panen ette anda talle uksekaart*.

Kui käsuverb on muus pöördes või minevikus, on tegu käsu refereeringuga, mis võimaldab nii nimetavat kui ka omastavat käännet: *korraldaja käsib anda talle uksekaart ~ uksekaardi; ma soovitasin anda talle uksekaart ~ uksekaardi*.

Õigustekstide toimetajatel *da*-tegevusnime tarindiga väljendatud käsu kohta küsimusi ei olnud. Üldkeeleotarvitus ei ole reegel siiski lihtne, minnes vastuollu põhimõttega, et sihitiseks oleva *da*-tegevusnime juurde kuulub omastavas käändes sihitis. Eesti keele tekstikorpuses (etTenTen21) leidub näiteid mõlema käände kohta.

- Ma palun sul võtta **vastutus** situatsioonile reageerimise eest ..

- Palun teil teha **tort** minu naise sünnipäevaks.
- .. soovitame Teil kindlasti pensionifondi **valik** aegsasti ise teha.
- .. tahaksin ma alustada sellest, et palun sul **peegli** tuua.
- On see väga taktitu, kui palun teil rääkida mõne kunagi kuulnud **anekdoodi** eestlastest?
- Kupongi **kujunduse** soovitame teil ise valmis teha ..

Üks lause, eri sihitised

N. Märkige ajalises järjestuses viimase viie aasta **töö- ja teenistuskohad**, märkides esimesena **praeguse töökohta**.

V. Lause on korrektne. Pealause öeldis on käskivas kõneviisis ja sihitis mitmuslik, kumbki on nimetavas käändes täissihitise tingimus. Järgnev *des*-lauselühend ega ainsus nimetavat ei nõua.

N. Muudatuse ettevalmistamiseks tuleb Justiitsministeeriumil muuta punktides 3–5 nimetatud **rakendusaktid**, Vabariigi Valitsusel tuleb muuta punktis 2 nimetatud **rakendusakt**, Sotsiaalministeeriumil tuleb muuta sotsiaalministri 20. mai 2020. a **määrust** nr 20.

V. Keelenõuandjal puudub teadmine, kas eri käändes sihitised on ühesuguses kontekstis valitud teadlikult ja rakendusaktide muutmine erineb tulemuslikkuse poolest määruse muutmisest.

Muutma on nõrk partitiivverb, seega võimaldab täissihitist mõnes lõpetatust näitavas kontekstis. Vajadus seda näidata on järelikult olnud ning aspektilisust võib olla kujundanud ka asjaolu, et keelekorralduses on eri põhjustel pikemat aega taunitud universaalse lõpetatust näitava abimäärsõnaga ühendverbi *ära muutma*. Muu hulgas on õigekeelsussõnaraamatutes alates 1999. aastast tungiva asendussoovituse näide *etenduse kuupäev on ära muudetud* → *etenduse kuupäev on muudetud*.

Sama tegusõna on küsimusi tekitanud HÕNTE käsiraamatu lauses „Ühel ajal jõustuvad järjekorras muudetavad sätted esitatakse muudatuste loetelu ühes punktis, kasutades näiteks vormelit „paragrahvi 12 **punktid 21 ja 22** muudetakse ning sõnastatakse järgmiselt:”.⁹ Praegune sõnastus lähtub eeldusest, et punktide muutmine on tervikuna tulemuslik ja kontekst näitab selgelt lõpetatust. Arvatavasti on lisaks taotletud ühtlust aspektverbidega *sõnastama*. Ühes lauses võivad aga olla eri käändes sihitised ning sõnakordust on võimalik vältida asesõnaga, samavõrd sobiv oleks „... paragrahvi 12 **punkte 21 ja 22** muudetakse ning **need** sõnastatakse järgmiselt:“.

ma-tegevusnime laiendav sihitis

N. Doktorandid ja magistrandid, kelle uurimisteema haakub seminari teemaga, on oodatud tegema ka **ettekannet/ettekande**.

V. David Ogreni uurimus pöördelise vormi mõjust sihitise käändele *da*-tegevusnimega sihitisetarindis¹⁰ näitab, et sihitise kääne võib varieeruda kahe võistleva motivatsiooni tõttu: lauses *ta kardab kaotada oma töökohta* ~ *töökoha* võib valiku määrata nii partitiivverb *kartma*

⁹ <https://www.just.ee/sites/default/files/documents/2021-09/Hea%20%C3%B5igusloome%20ja%20normitehnika%20eeskiri.pdf>, lk 89.

¹⁰ D. Ogren. Finiitverbi mõju objekti käändele *da*-infinitiiviga objektikonstruktsioonis. – Keel ja Kirjandus 2017, nr 4, lk 258–271.

kui ka perfektiivverbi *kaotama* infinitiiv. Samasugust konflikti võib oletada küsitud *ma-*infinitiiviga näites: *ootama* on partitiivverb ja *tegema* aspektverb (vrd *doktorant teeb seminaril ettekande*). Mõju võib olla ka lause sõnajärjel. Tekstikorpuses etTenTen21 andis fraasiotsing „oodatud tegema“ 81 vastust (14.03.2023), neist kindla täissihitisega umbes 10% (mõne sõna osa- ja täissihitis on sama kirjapildiga).

Kirjutise motoks sai Johannes Aaviku ligi 90 aasta tagune väide ning lõpetuseks võiks sobida tsitaat viimasena viidatud artiklist: „.. objekti käände valikut üksikutes lausetes ei pruugi olla võimalik seletada. Tegelik keelekasutus on siin nii ebajärjekindel, et rääkida saab ainult üldistest tendentsidest ja motivatsioonidest, mitte kindlatest põhjustest, miks ühes või teises lauses on kasutatud üht või teist käänat.“¹¹

Näpunäiteid

M. Erelt. Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Emakeele Selts, 2019, lk 42–49.

M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. [Eesti keele käsiraamat](#). Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA, 2020, lk 420–426.

[Sihitis](#). – EKI teatmik. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toimetanud Peeter Päll. Koostanud Peeter Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Indrek Hein, Katre Kasemets, Kristina Koppel, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut 2022–.

M. Raadik. [Väikesed tarbetekstid](#). Käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Toimetanud Tiiu Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014, lk 92–101.

¹¹ Sealsamas, lk 263.